

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Шехавцової Світлани Олександрівни**
«Теоретичні та методичні засади формування суб'єктності майбутніх

учителів у процесі фахової підготовки»,

поданої на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук за спеціальністю

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Сучасна ситуація цивілізаційного розвитку призводить до необхідності переоцінки ролі людини в соціумі. Розвиток людини як суб'єкта діяльності є метою сучасної освіти. Суб'єктність педагога як професійна якість, що забезпечує можливість виконання професійної діяльності на високому рівні, є на сьогодні об'єктом державної політики, що виражає соціальне замовлення на підготовку сучасного конкурентоспроможного вчителя, а отже активно сприяє реалізації освітніх проектів національного масштабу.

Потреба реалізації особистісної спрямованості педагогічного процесу та створення освітнього середовища, що стимулює розвиток грамотної, творчої, ініціативної особистості школяра, актуалізує проблему підготовки вчителів, здатних забезпечувати не просто трансляцію готових знань і вмінь, безумовно необхідних дитині, але й розвивати в кожного учня індивідуальність, активне й творче ставлення до власного життя. Безперечно, такі завдання може здійснити вчитель, який суб'єктно включений у педагогічний процес.

Відтак, розуміння суб'єктності як феномену особистісного та професійного становлення майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки дозволяє успішно розв'язати завдання його професійного самовдосконалення, самореалізації й саморозвитку, а дисертаційне дослідження С.О.Шехавцової є безумовно своєчасним, оскільки пов'язане з пошуком та визначенням концептів вирішення цієї важливої проблеми.

Подане в дослідженні обґрунтування актуальності обраної проблематики переконливе і не викликає заперечень. Дисертаційна робота відзначається

новизною розв'язання науково-педагогічних завдань щодо професійної підготовки вчителя. Обґрунтування теоретичних і методичних засад, розробка та експериментальна перевірка системи формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки – головна мета наукового дослідження.

Зміст дисертаційного дослідження виважений, містить важливі загальнонаукові, теоретико-методологічні та практичні питання професійної підготовки вчителя, які логічно пов'язані між собою. Його компонентний склад забезпечує цілісне уявлення про процес розроблення системи формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки. Завдяки виокремленню суперечностей в досліджуваній проблемі дисертантка коректно визначає об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Висунутій гіпотезі, як важливому структурному елементу дослідження, притаманні інструментальність та достатня прогностичність, що й створили умови для оптимального визначення стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість результатів дослідження чітко сформульовані.

Дисертація складається із чотирьох розділів, кожний з яких виконує конкретну смислову функцію, що забезпечує їх єдність і взаємообумовленість.

У *першому розділі* окреслено теоретико-методологічні засади психолого-педагогічного дослідження суб'єктності майбутніх учителів.

Обґрунтування методологічного концепту через призму інтеграції фундаментальних наукових підходів, як-то: системного, суб'єктно-діяльнісного, аксіологічного, синергетичного, полісуб'єктного, акмеологічного, дозволило С.О.Шехавцовій сформулювати основні концептуальні ідеї, на яких базується дослідження, та визначити його категорійно-поняттєвий апарат.

Психолого-педагогічний контекст розуміння суб'єктності відносно особистості як активного перетворювача власного буття та діяльності дозволив виявити феномен суб'єктності майбутнього вчителя як якісний стан його особистості, що дає змогу цілеспрямовано, самостійно та саморегульовано

перетворювати власні здібності і професійно важливі якості задля фахового самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку. Отже, успішність педагогічної діяльності майбутнього вчителя розглядається як функція його суб'єктності, що вимагає внутрішньої впорядкованості та структурованості змістів, цінностей, здатності до саморегуляції власних дій, ставить особливі вимоги до його професійної позиції.

За результатами проведених теоретичних розвідок і обґрунтувань Світланою Олександрівною визначено структуру суб'єктності в системі особистісних якостей майбутніх учителів, що зумовлюють ставлення до самого себе (самовизначення, самосвідомість, самопізнання, самооцінка, саморозвиток, самореалізація).

Другий розділ присвячено характеристиці ключового поняття – «суб'єктності майбутнього вчителя». Автором виокремлено детермінанти змісту суб'єктності, схарактеризовано особливості фахової підготовки у вимірі можливостей формування суб'єктності майбутніх учителів в університеті, а також представлено саму структуру суб'єктності вчителя.

Знайшли розгорнуте тлумачення й авторське уточнення погляди дослідниці на сутність ключових понять „суб'єкт”, „суб'єктність”, „суб'єктна позиція майбутнього вчителя”. Цінним, на нашу думку, є твердження щодо розуміння суб'єктної позиції вчителя як поступового процесу активного цілепокладання, коригування способів діяльності в педагогічних ситуаціях, критичне рефлексування та прогнозування результатів педагогічної діяльності.

Важливим, на наш погляд, є висновок автора щодо основних атрибутивних властивостей суб'єктності особистості (активність, свобода вибору, саморегуляція, автономність, самодетермінація та ін.), що дозволило дослідниці сформулювати принципи модельного уявлення щодо структури суб'єктності майбутніх учителів.

Вважаємо цілком логічним, що здійснені автором розвідки, які стали основою розробленої структурної моделі суб'єктності майбутніх учителів та виокремлення мотиваційного, аксіологічного, самопроектувального,

діяльнісного компонентів, дають змогу майбутнім педагогам не лише аналізувати педагогічну діяльність, встановлюючи ступінь відповідності її результатів цілям і завданням педагогічного процесу, але й самокритично оцінювати власні дії на педагогічній ниві.

У *третьому розділі* дисертації представлено систему формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в університеті.

Слід відзначити вдалу спробу автора визначити систему формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в університеті як упорядковану сукупність функціональних блоків (концептуально-цільового, змістовного, технологічно-процесуального, результативного), спрямованих на індивідуальне проектування концептуального бачення траєкторії досягнення вершин професійного зростання майбутніх учителів.

Цілісність та синергізм обґрунтованої автором системи формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в університеті обумовлені потужним теоретико-методологічним підґрунтям у сукупності наукових підходів (системного, суб'єктно-діяльнісного, синергетичного, особистісно зорієнтованого, аксіологічного, компетентнісного, полісуб'єктного, рефлексивного, акмеологічного), закономірностей, принципів (цілісності, інтегративності, континуальності та темпоральності, діалогічності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, випереджальності, прогностичності, персоніфікації).

Безсумнівно, практичне значення дисертації С.О.Шехавцової полягає у використанні інтерактивних, проектних, тренінгових, ігрових, ситуаційних технологій та реалізації сукупності педагогічних умов – від створення позитивної суб'єктної настанови на професійну діяльність у майбутніх учителів, організацію спеціальної інтерактивної підготовки до набуття практичного суб'єктного досвіду майбутніми вчителями під час проходження педагогічної практики.

Четвертий розділ присвячено опису дослідно-експериментальної роботи з формування суб'єктності майбутніх учителів.

На підставі теоретико-методологічних засад дослідження, функцій та

особливостей процесу формування суб'єктності студентів педагогічних спеціальностей дисертантом розроблено критеріальну базу дослідження, яка відображає цілісність процесу формування суб'єктності майбутніх учителів: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, прогностично-діяльнісний та рефлексивно-регулятивний критерії та високий, середній і низький рівні сформованості майбутніх учителів.

На нашу думку, вагомою частиною дослідження є перебіг формувального етапу експерименту, реалізованою дослідницею у чотири етапи з урахуванням виокремлених педагогічних умов та розробленого науково-методичного супроводу. Результати експериментального дослідження переконливо засвідчують перевагу досягнень студентів, які навчалися за розробленою системою формування суб'єктності у майбутніх учителів. Виправданим, на наш погляд, є те, що найбільш значну перевагу результатів діагностики студентів експериментальної групи над результатами студентів контрольної групи констатовано за прогностично-діялісним та рефлексивно-регулятивним критеріями. Найменші зміни показників відбулися за когнітивним критерієм.

У підсумку можемо стверджувати, що одержані у процесі наукового пошуку результати підтвердили гіпотезу дослідження і свідчать про доцільність його проведення, теоретичну та практичну значущість для сучасної педагогічної науки, а запропоновані концептуальні підходи до створення системи формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки сприяють вирішенню стратегічних завдань професійної підготовки вчителів.

Педагогічну результативність і достовірність експериментального дослідження підтверджено методами математичної статистики та засвідчено довідками ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, ПВНЗ «Краматорський

економіко-гуманітарний інститут» ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”, у яких відбувалося впровадження результатів дослідження у навчально-виховний процес підготовки майбутніх вчителів.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, високий рівень наукового мислення здобувача.

Матеріали, подані в додатках, сприяють повноті сприймання основного тексту. Таблиці, рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження. Список використаних літературних джерел (425 позицій, з них 35 джерел іноземною мовою), а також посилання на них у тексті дисертації зроблено загалом з дотриманням вимог.

Автореферат і опубліковані наукові праці дослідниці (46 публікацій, з них 45 – одноосібні, зокрема: 3 монографії, 1 навчальний посібник та 1 методичні рекомендації навчальних, 21 стаття у фахових виданнях України, з них 5 статей – у міжнародних періодичних виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, повною мірою відображають основний зміст, структуру, головні положення та висновки дисертації. Загальний обсяг основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання докторських дисертацій. Текст дисертації ідентичний змісту автореферату, відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту.

Утім, дана робота, як і будь-яке наукове дослідження, не позбавлена певних дискусійних моментів, а саме:

1. Дисертанткою обґрунтовано теоретико-методологічну базу дослідження як сукупність певних наукових підходів та принципів формування суб'єктності майбутніх учителів (пп.1.2, 2.4, 3.1). Утім склад і зміст визначених наукових підходів і принципів має деякі відмінності у розділах дисертації, що частково залишає відкритим питання щодо обраного теоретико-методологічного підґрунтя дослідження.

2. На наш погляд, дослідницею недостатньо чітко окреслено особливості фахової підготовки майбутніх учителів у контексті виявлення можливостей для формування суб'єктності (п.2.2).

3. У дослідженні подано модельне уявлення структури суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки (п.2.4). З нашої точки зору, запропонована модель обтяжує та ускладнює сприйняття логічно обґрунтованої сукупності структурних компонентів суб'єктності майбутніх учителів.

4. Дослідницею обґрунтовано структурно-функціональну модель системи формування суб'єктності майбутніх учителів. З нашого погляду, і модель, і система є самодостатніми цілісними категоріями, отже їхнє поєднання є недостатньо виправданим з позицій структурності та функціональності (п.3.1).

5. Доречним було б включення до методологічних підходів системи формування суб'єктності майбутніх учителів також технологічного підходу, інструментарій якого дисертантка активно використовує у своєму дослідженні.

6. На нашу думку, частково порушено логіку викладену, внаслідок звернення до перебігу формувального експерименту у пп.3.2, 3.4.

7. На наш погляд, потребує додаткового уточнення вибірка учасників експерименту на предмет: студенти яких рівнів вищої освіти, курсів були залучені до експериментальної роботи, чим обґрунтований саме такий вибір.

8. Вважаємо, суттєво підсилило б практичне значення дослідження висвітлення у п. 4.3 шляхів більш широкої реалізації технологій формування суб'єктності майбутніх учителів та запровадження відповідних педагогічних умов, обґрунтованих дослідницею у пп. 3.3, 3.4.

Наведені зауваження та побажання мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової цінності поданої дисертаційної праці.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що дисертація «Теоретичні та методичні засади формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить нові результати в галузі теорії і методики професійної освіти та за своїм обсягом, обґрунтованістю проведених досліджень, науковою значущістю

отриманих результатів відповідає пп. 9, 11, 12, 13, 14 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Шехавцова Світлана Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, перший проректор
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний
педагогічний університет»

О. Г.Набока

Підпис доктора педагогічних наук, професора, першого проректора Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» О.Г.Набоки засвідчую:

Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний
педагогічний університет»

Є.С.Сілін